

KG Hammarlund

A. Kommentarer och frågor till Leif Bloch Rasmussen

Leif,

din text väcker många tankar – mer än så, den får mig att känna att jag inte fullt ut förmår följa alla tankegångar. Det är länge sedan jag själv läste filosofi och då kom jag inte längre än till den mest ytliga bekantskap med Charles S Peirce. Charles W Churchman har tills nu varit ett helt obekant namn.

Bland det jag kommit att fundera över när jag läst din text är förhållandet mellan logik och etik, särskilt då motsättningen – 'fiendskapen' – mellan logikens prioritering av sanning över etikens godhet.

Är motsättningen så självklar? Jag är alltså inte filosof, men för mig handlar logik mer om konsistens än om sanning – och konsistens är fullt möjlig att förena med etik – en del skulle hävda att det också är ett rimligt krav att ställa på en etisk teori. Jag vet inte om min tolkning är hållbar, men jag ser en parallell till Max Webers begrepp *Zweckrationalität* och *Wertrationalität* där den förstnämnda rationaliteten prioriterar om inte sanning så 'nytta' och effektivitet över etiska överväganden. Zygmunt Baumans klassiska arbete *Modernity and the Holocaust* ger en god beskrivning av hur målrationaliteten kommit att triumfera inom vetenskapen medan

...sociology promoted, as its own criteria of propriety, the same principles of rational action it visualized as constitutive of its object. It also promoted, as binding rules of own discourse, the inadmissibility of ethical problematics in any other form but that of a communally-sustained ideology and thus heterogenous to sociological (scientific, rational) discourse. *Phrases like 'the sanctity of human life' or 'moral duty' sound as alien in a sociology seminar as they do in the smoke-free, sanitized rooms of a bureaucratic office* (Bauman 1991s 29).

Att ge utrymme åt etiska överväganden i en vetenskaplig diskurs uppfattas (med rätta) som att föra in en normativ aspekt – och 'normativ' får, i en miljö lik den Bauman beskriver, närmast karaktären av ett skällsord, synonymt med 'vetenskapligt underhålligt'. I den mån resultatet av vetenskaplig forskning tillämpas i någon form av mänsklig aktivitet finns det dock skäl att reflektera över de etiska implikationerna. För den vars forskning är direkt knuten till produkter för en marknad – inkluderande sådant som nya medicinska behandlingar och, förstås, design av informationssystem – är detta särskilt påtagligt. Men också inom humaniora (där forskare sällan ser sina resultat som 'produkter') kan etiska implikationer vara både långt- och djupgående – förutsatt att forskarens text hittar läsare.

Historiker Sam Wineburg har illustrerat texters betydelse i en anekdot från sin egen tid som förstaårsstudent på en kurs i religionshistoria:

"What is the text *doing*," he asked about Genesis 1, as a hundred students or so collectively quaked in their seats. One after another, baffled freshmen summarized the text, only to have Neusner strike his fist on the podium: "*Doing*, not saying. What is the text *doing*?" (Wineburg 2001 s 8).

Texter, också tillsynes värderingsfria och värdeneutrala vetenskapliga framställningar inom historia, litteraturvetenskap eller etnologi, gör alltid någonting. De utmanar eller bekräftar

våra uppfattningar och tolkningar av liksom våra föreställningar om det förflutna, nutiden och framtiden.

Historikern och historiedidaktikern Andreas Körber har lyft fram vad han kallar *orienteringskompetens* som en central del av historisk kunskap, en kompetens där historieskrivningens etiska dimension blir tydlig. Centrala delkompetenser, skriver Körber, är förmågan att (om-)forma och revidera sin uppfattning om det förflutna och den nuvarande världen, det vill säga ens bild av andra människor och/eller andra tider;

förmågan att (om-)forma ens självbild i förhållande till denna omvärld och det förflutna, det vill säga att revidera sin historiska identitet

förmågan att (om-)forma egna uppfattningar om vad som kan göras, uppnås, hoppas på i nuet och framtiden - mot bakgrund av de insikter och den kunskap som härrör från analys av material om det förflutna (Körber 2011 s 150).

En förutsättning för utvecklandet av sådana kompetenser är förstås en insikt om att texter, i detta fall framställningar om det förflutna, är bärare av etiska dimensioner. Det låter sig i sin tur inte göras om vi inte släpper in de 'portförbudna' (Bauman) etiska frågeställningar i seminarierum och laboratorier. Kanske kan vi då återerövra något av den vishet vi förlorat i kunskap?

Vänligen KG

Referenser:

Bauman, Zygmunt: *Modernity and the holocaust*. Ithaka, NY: Cornell University Press 1991.

Körber, Andreas: 'German History Didactics: From Historical Consciousness to Historical Competencies – and beyond?' i Bjerg, Helle, Lenz, Claudia & Thorstensen, Erik (red), *Historicizing the uses of the past: Scandinavian perspectives on history culture, historical consciousness and didactics of history related to World War II*. Bielefeld: Transcript 2011, s 145-164.

B. Svar och kommentarer från Leif Bloch Rasmussen (LBR) till KG Hammarlund (KGH)

KGH Kommentar 1: din text väcker många tankar – mer än så, den får mig att känna att jag inte fullt ut förmår följa alla tankegångar. Det är länge sedan jag själv läste filosofi och då kom jag inte längre än till den mest ytliga bekantskap med Charles S Peirce. Charles W Churchman har tills nu varit ett helt obekant namn.

Bland det jag kommit att fundera över när jag läst din text är förhållandet mellan logik och etik, särskilt då motsättningen – 'fiendskapen' – mellan logikens prioritering av sanning över etikens godhet.

LBR Svar på KGH Kommentar 1: Mit udgangspunkt for den dialog, der er nødvendig om logos og sandhed, kommer måske af min egen usikkerhed om hvad Peirce mener med de tre normativer videnskaber: æstetik, etik, logik - og hvad Churchman mener med, at de '

selvsamme' er hinandens fjender - og hertil så yderligere fjender som politik og religion. Ja, hvad er en fjende, at være fjende?

Tror at det for hænger sammen med, at jeg, som dem (uden sammenligning i øvrigt ☺), som ingeniør blev 'opdraget' og 'oplært' til at tro på logik - og sidenhen mærke, at logikken virkede i praksis - og i teorien.

Men, tror jeg, så begyndte vi at spørge om denne logik - rationalitet, konsistens, entydighed, ... eller hvad der kan hæftes på logik - nu også var sandheden - ja, lig med Sandhed?

Peirce og Churchman søgte videre efter personlige oplevelser. Peirce i forbindelse med skilsmissem fra sin kone i det - 'bonerte' New England, så han ikke kunne få job (derfor hans mellemnavn 'Sanders', der betyder St. James, fordi William James støttede ham økonomisk. Churchman fordi han som 'logikker' under og efter Anden Verdenskrig som kvalitets-ekspert opdagede, at der var mere mellem himmel og jord - ja, netop, end logik og videnskab. Han forskede i Operations Research og Optimale Beslutningsteori... (se litt. liste), hvor logik var helt og aldeles afgørende - ja, enerådende.

Så: er logik lig med sandhed - er sandhed logik/logisk? Når så Peirce kalder de tre - æstetik, etik, logik - for normative videnskaber, og dertil siger, at æstetik er fundamentet, da vil jeg mene, at logik og videnskab måske skal sidestilles - og netop ses som værende i dialog med æstetik og etik; hvor æstetik og etik ikke er videnskaber, men stadig normative - og det samme bliver logik = \approx videnskab så også.

I min verden har jeg foreløbig taget de tre til at være æstetik, etik, videnskab - og logik som en tværgående egenskab - udsprunget af videnskab (som proces: kundskabelse). Og dermed spørgsmålet om logikken - eks. konsistens - eksisterer/bør eksistere i æstetik og etik

indeholder æstetik og etik en 'essens' og 'eksistentialitet' a la logik/konsistens i videnskab? 'Noget' der kan bidrage til videnskab udover logikken?

Mit bud er, at æstetikken bidrager med 'den heroiske stemning' og at etikken bidrager med 'empati og omsorg' for hinanden - Hin Anden, for naturen. Og det - normativt - bør så videnskaben også inkludere.

Derfor: hvorfor forlader vi filosofien, samtidig med at vi jo godt inderst inde ved at det betyder næstekærlighed til visdom, lidt dristig i min tolkning af både Peirce og Churchman sprog: kundskabelse blandt og for hinanden, kooperativt.

Politik og Religion - hvad skete? Retfærd og Tro? Er de blevet til magt gennem 'den usynlige hånd'? Ikke omsorg og empati. Som jo lå Darwin og Smith på sinde midt i analysen af virkeligheden.

KGH Kommentar 2: Är motsättningen så självklar? Jag är alltså inte filosof, men för mig handlar logik mer om konsistens än om sanning – och konsistens är fullt möjlig att förena med etik – en del skulle hävda att det också är ett rimligt krav att ställa på en etisk teori. Jag vet inte om min tolkning är hållbar, men jag ser en parallell till Max Webers begrepp *Zweckrationalität* och *Wertrationalität* där den förstnämnda rationaliteten prioriterar om inte sanning så 'nytta' och effektivitet över etiska överväganden. Zygmunt Baumans klassiska arbete *Modernity and the Holocaust* ger en god beskrivning av hur målrationaliteten kommit att triumfera inom vetenskapen medan

...sociology promoted, as its own criteria of propriety, the same principles of rational action it visualized as constitutive of its object. It also promoted, as binding rules of own discourse, the inadmissibility of ethical problematics in any other form but that of a communally-sustained ideology and thus heterogenous to sociological (scientific, rational) discourse. *Phrases like 'the sanctity of human life' or 'moral duty' sound as alien in a sociology seminar as they do in the smoke-free, sanitized rooms of a bureaucratic office* (Bauman 1991s 29).

Att ge utrymme åt etiska överväganden i en vetenskaplig diskurs uppfattas (med rätta) som att föra in en normativ aspekt – och 'normativ' får, i en miljö lik den Bauman beskriver, närmast karaktären av ett skällsord, synonymt med 'vetenskapligt underhaltig'. I den mån resultatet av vetenskaplig forskning tillämpas i någon form av mänsklig aktivitet finns det dock skäl att reflektera över de etiska implikationerna. För den vars forskning är direkt knuten till produkter för en marknad – inkluderande sådant som nya medicinska behandlingar och, förstås, design av informationssystem – är detta särskilt påtagligt. Men också inom humaniora (där forskare sällan ser sina resultat som 'produkter') kan de etiska implikationer vara både långt- och djupgående – förutsatt att forskarens text hittar läsare.

LBR Svar på KGH kommentar 2: Tror Max Webers begreber om mål- och värde-rationalitet alene handler om rationalitet og logik, herunder netop nytte og effektivitet, og ikke indeholder etiske overvejelser. Men mon ikke han alligevel har gjort sig sådanne?

Omvendt mener jeg også, at Zygmunt Baumans arbejder giver en god beskrivelse af hvordan mål-rationaliteten er kommet til at dominere i moderniteten, og dermed gjort vold på både videnskab, æstetik og etik.

KGH Kommentar 3: Historiker Sam Wineburg har illustreret texters betydelse i en anekdot från sin egen tid som förstaårsstudent på en kurs i religionshistoria:

"What is the text *doing*," he asked about Genesis 1, as a hundred students or so collectively quaked in their seats. One after another, baffled freshmen summarized the text, only to have Neusner strike his fist on the podium: "*Doing*, not saying. What is the text *doing*?" (Wineburg 2001 s 8).

Texter, också tillsynes värderingsfria och värdeneutrala vetenskapliga framställningar inom historia, litteraturvetenskap eller etnologi, gör alltid någonting. De utmanar eller bekräftar våra uppfattningar och tolkningar av liksom våra föreställningar om det förflutna, nutiden och framtiden.

LBR Svar på KGH kommentar 3

Jeg er helt enig i anekdoten fra Sam Wineburg. Det er netop her Peirce' pragmatisk maxime fortæller, at det ikke er godt nok med stædighed, apriori og autoritet, (se hans ' Justified True Belief), men der skal videnskabelige eksperimenter til - altså netop handlinger, jvf. også hans pragmatisk maxime. Jeg kalder dem så Sans(e)n de Handle Tanker efter inspiration fra nogle studerende fra 2017-2019, der med trivsel fortalte mig, at de medens de studerede skulle tænke, medens de, da de kom i job, skulle handle - ikke tænke for meget.

KGH Kommentar 4: Historikern och historiedidaktikern Andreas Körber har lyft fram vad han kallar *orienteringskompetens* som en central del av historisk kunskap, en kompetens där historieskrivningens etiska dimension blir tydlig. Centrala delkompetenser, skriver Körber, är

förmågan att (om-)forma och revidera sin uppfattning om det förflutna och den nuvarande världen, det vill säga ens bild av andra människor och/eller andra tider;

förmågan att (om-)forma ens självbild i förhållande till denna omvärld och det förflutna, det vill säga att revidera sin historiska identitet

förmågan att (om-)forma egna uppfattningar om vad som kan göras, uppnås, hoppas på i nuet och framtiden - mot bakgrund av de insikter och den kunskap som härrör från analys av material om det förflutna (Körber 2011 s 150).

En förutsättning för utvecklandet av sådana kompetenser är förstås en insikt om att texter, i detta fall framställningar om det förflutna, är bärare av etiska dimensioner. Det låter sig i sin tur inte göras om vi inte släpper in de 'portförbudna' (Bauman) etiska frågeställningar i seminarierum och laboratorier. Kanske kan vi då återerövra något av den vishet vi förlorat i kunskap?

LBR Svar på KGH kommentar 4: Andreas Körbers citat er jeg også enig i, Vi skal formå at omformere og revidere vore opfattelser om fortid, nutid, fremtid.

Jeg bruger ofte i mine forsøg på at håndtere fortiden sammen med nutiden og fremtiden David Boje, der skriver om 'storytelling' og skelner mellem: narrativer (fortiden), levende fortællinger (nutiden) og ante-narrativer (fremtiden, idet 'ante' både betyder fremtid og gæet ('bet' - bud på fremtiden).

Vi griber til redningskranse i historien og i det levede/levende liv - i formningen af fremtiden, viljen til ideal-stræben, men glemmer netop som Andreas Körber skriver: konstruktiv dialog med fortiden og os selv indlejret i denne, men måske også dialogen med fremtidige generationer jf. UN's bæredygtigheds definition i Brundtland-rapporten: 'Vor Fælles Fremtid' .

Så vi bør hele tiden være i fallibilismen (eller selvfølgelig med positismen Falsificeringen), tvivlen - sanserne, handlinger, tankerne - tøvende: tør vi have tro, håb og kærlighed? Men forskellen på fallibilismen og falsificeringen er netop 'normativ handling' som eksperimenteret - ikke logisk check af konsistens og sammenhæng mellem teori og data. Vi ser måske slet ikke understrømmen.

Mine referenser

Boje, David: Narrative Methods for Organizational and Communication Research, Sage, 2001.

Boje, David: Storytelling Organizations, Sage, 2008.

Boje, David: Shaping the Future of Storytelling in Organizations: An Antenarrative Handbook, Routledge, 2011

Arnoff, E. Leonard; Churchman, Charles West & Ackoff, Russell: Introduction to Operations Research Hardcover - January 1, 1957

Churchman, Charles West & Philbrun Ratoosh (eds): Measurement: Definitions and Theories, John Wiley and Sons, 1959

Churchman, Charles West: Prediction and Optimal Decision - the problem of modern decision making: value vs. fact, Prentice-Hall, 1961 Churchman, Charles West: Operations Research as a Profession, Management Science, vol. 17, no. 2, 1970

Peirce, C.S. (1877), "The Fixation of Belief", *Popular Science Monthly* 12 (1877), 1-15.